

„Közember” a politikában, mester a tudományban

Csongrád Megye Tanácsa nyolc évvel ezelőtt diákkotthont alapított a tanyán és falun élő tehetséges gyerekek számára. A diákkotthon eredményes működése elismerésként kollégiumi rangot szerzett: az avatási ünnepség

együttal névadó is volt, a kollégium Ortutay Gyula nevével vette fel. Az október 10-én lezajlott ünnepségen Márta Ferenc akadémikus, az MTA alelnöke mondott avatóbeszédet, melynek rövidített változatát közöljük.

Egyre erősödő szocialista nemzettudatunk jellemző vonása, hogy intézményeink történelmi múltunk egyes kiváló személyiségeit névadóul választják, ami nemcsak tiszteletadás csupán, hanem tanulni is akarnak a nemzet sorsának jobbításán munkálkodó névadó életművéből. Életünk közösségek hálózatában, vonzásában éljük. Községeink szokásai, értékrendjei és kötöttségei alakítják egyéni vágyainkat, terveinket, formálják életünket. Tudatunkban kell élnie, hogy örökösei, folytatói vagyunk elődeink társadalomépítő munkájának, mint ahogy a mi munkánkban is lesznek folytatói, örökösei. Szűkebb és nagyobb közösségeinkhez való tartozásunk jellege és tartalma meghatározó jelentőségű az ember életében. Nem mindegy az, hogy valaki gyökértelen-e saját környezetében, vagy pedig érzi és értően látja elődeink munkáját, az általuk teremtett értékeket.

Az előttünk álló társadalmi, politikai, gazdasági, kulturális feladatok megoldásának követelményei, mai életünk körülményeinek, a világban elfoglalt helyünknek kérdései, személyes sorsunk alakulásának távlati, az értelmes, tartalmas életcélok igényei teszik kötelezettségünkkel, hogy szembenézzünk történelmi múltunk eredményeivel, hagyományaisal és önmagunk számára is feldolgozzuk tapasztalatait, tanulságait. Szükséges ez azért, hogy önmagunkat, szocialista társadalmunk fejlődésének jelenlegi szakaszát, egy a múltól a jövőbe vezető folyamat részeként észleljük és értékeljük, de azért is mert napjainkban a világon végbemenő társadalmi, gazdasági és politikai változásoknak már nem lehetünk pusztán érdeklődő szemtanúi és szemlélői, hanem közvetve vagy közvetlenül cselekvő részeseivé váltunk és ebben a helyzetben különleges jelentőségű számunkra a történelmi fejlődésből levonható tapasztalatok feltárása és hasznosítása. Történelmi múltunk marxista szemléleten alapuló, reális értékelése egy idő óta időszakos és szükségszerű feladatunkat is képezi. A realitás érvényesítése azt is jelenti, hogy nagy történelmi alakjaink emlékének megőrzése és ápolása akkor lesz igazi tiszteletadás és mai cselekvésünkben is hasznosítható erőforrás, ha az adott körülmények által meghatározott lehetőségekkel való élni tudást, egész életművét — erejüket és hibáikat — tekintjük. Számunkra éppen az a fontos és lehet egyben a példa, hogy látjuk, ők is hibából-értéből való emberek voltak, akiknek útja akadályokon, konfliktusokon, tévedéseken, botlásokon és jelentős felismeréseken és tetteken vezetett, és nagyságuk éppen abban mutatkozik meg, hogy úrrá tudnak lenni koruk fő problémáin azzal, hogy felismerték azokat és képesek voltak a társadalmi haladás fő útvonalát követni.

Ortutay Gyula életútjának a felszabadulás előtti időszakára jutó első három és fél évtizede nemcsak az útbaindító impulzusokat adta meg számára, nem is pusztán az úri Magyarország lényegét látta meg vele, hanem már az 1930-as években a tudományos pálya olyan magas ívére emelte, ahonnan az ország múltjának, jelenének és jövőjének dimenzióiba láthatott. Mert szépirodai rangú Tömörkény-tanulmánya, a szegedi fiatalok körében végzett falukutató szociográfiai munkássága, néprajzi kézikönyve, nemcsak tudományos alkotótehetsége szárbaszökkenését jelzi, hanem egyben felvázolta a világ, a magyar nép jövője iránti biztos tájékozódás képességével, s meghatározta életének második, a felszabadulást követő időszakát is. A kivételes tehetségű tudós felismerte: a világ a legmélyebb örvények felé sodródik. A felismerés nem félreállásra készítette, hanem inkább tettekre ösztönözte.

A tudós végérvényesen politikussá is vált. Egyszerre foglalkoztatta a néphagyomány maradvány történelmi szépsége, s falvaink, mezővárosaink, tanyáink, uradalmi pusztáink égető időszerűsége társadalmi valósága. Ez a kettősség avatta indulásától mindvégig a hagyomány és a jelen együttes jövőt alapozó-alakító vizsgálójává. A magyar népmeseretről, parasztságunk életéről írott életprogramját is tartalmazó munkáit ez a szándék szülte. A jövő számára a múlt tanulságát kereső-élemező kutatóként idézte társadalmunk elé a magyar tudománytörténet nagy alakjait. Meggyőződéssel vallotta és igazolta is, hogy sem jelenünk, sem jövőnk műveltsége nem nélkülözheti a népi múlt hagyományainak pontos ismeretét, maradvány értékeinek megbecsülését, felhasználását. Számtalan antológiája, tanulmánya a Székely Népbaldakák kötetétől kezdve ezrek élménye. Vallotta és bizonyította, hogy a sok évezredek magyar népi hagyomány nemzeti karaktere mögött milyen mély egyetemes jegyek vannak. Hangsúlyozta, hogy a néprajz és a folklorisztika nem elválaszt, hanem összeköt szűkebb és tágabb szomszédságunkkal, hogy az etnográfia a népek közeledését, kölcsönös megértését szolgálja.

Munkásságának már a kezdetén megmutatózó eme sajátosság, a tudományos, a politikai élményanyag összekapcsolódása, egész életútjára meghatározónak bizonyult. Emiatt soha nem viaskodott benne a tudós a politikussal, nem került a gyakran szomorú végű dilemmába, hogy tudós legyen-e, vagy politikus. Tudós volta segítette a politikai eligazodásban, széles politikai horizontja ugyanakkor elősegítette szűkebb tudományága, a magyar folklor, s az összehasonlító néprajztudomány alapvető, az egész tudományt előrevívő, fellendítő feladatok kiválasztásában, s ezek megoldásában is. Jól tudta, hogy a felismert politikai célok, s a kitűzött tudományos feladatok csak széles társadalmi bázisra épülve valósíthatók meg. Ezért tett annyi erőfeszítést össztársadalmi elfogadtatásuk érdekében, ezért támogatta olyan sok energiával a tudósok zavartalan harmonikus együttműködését, s ezért kereste szüntelenül a tudósi tehetség össztársadalmi felkutatásának, s felnevelésének lehetőségeit. „Közember” volt a politikában; mester a tudományban, a pedagógiában. S hogy mindezt ma még eléggé fel sem mérhető sikerrel látta el, ebben jelentős szerepe volt emberi adottságainak, tisztta, mindig segítőkész szándékának, igazság-kereső szenvedélyének, s a felismert igazságok vállalásának. Színes, sokoldalú, bizalmat ébresztő egyéniségét, kivételes munkabírást mindig a társadalom, a tudomány, az oktatás előtt álló nagy feladatok megoldásának szolgálatába állította. A felszabadulás utáni időszakban a már ismert tudós és politikus miniszterként, a Hazafias Népfrent főtítkáráként, az Elnöki Tanács tagjaként, az Eötvös egyetem rektoraként, akadémiai osztály és intézet vezetőjeként és még számos más minőségben tevékenykedett fáradszóról a haladás ügyét szolgálva. Eredményeit a legszélesebb körben tette közkincsé, szóban és írásban. A tudományos és művészeti ismeretterjesztés alapformái az ő tevékenységével párhuzamosan bontakoztak ki a rádióban. Ennek során szervezte meg Bartókkal, Kodálllyal a népzenei lemeztár kiépítését. Példát mutatott, hogyan lehet a tömegkommunikáció új eszközeit a tudós laboratóriumaként és egyúttal a közművelődés fórumaként is hasznosítani. Tudósi és közművelődési elkötelezettsége indította a szocialista múzeumrendszer megalapozásának munkálataiban való közreműködésre is. A tudós ugyanakkor professzor és diák is maradt egyszemélyben, hiszen nemcsak

átadta tudását a fiatal nemzedéknek, hanem mindig tanulni is akart és tanult is tőlük. Tanítványait mindig egyenrangú társként kezelte. Kiváló előadó volt, előadásai életre szóló élményt, útmutatást jelentettek hallgatói számára. Vallotta, s sikeresen meg is valósította, hogy a jó egyetemi oktató tudós-kutató egyéniség is kell hogy legyen.

Mi valamennyien, akik ismerjük és rövidebb-hosszabb ideig vele együtt dolgozhattunk, nem felejtjük nekünk is szánt írásait, vagy hozzánk szóló szavait, imponáló, mindig a lényegre utaló, az ügy előrehaladását szolgáló gondolatait. Életművéből, életútjából sok olyan tanulság vonható le, amely követésre méltó és nehéz is valamennyit felsorolni, de a legfontosabbakra talán szükséges és fontos utalni. Mindenképpen követendő példa lehet mindannyiunk számára a reá annyira jellemző szüntelen, fáradhatatlan tudásgyarártásra, az emberiség, s népünk történelmi útjának megismerésére, boldogabb jövőjének, fáradságot nem ismerő vállalására és érte való munkálkodásra törekvése, kisserőség és szűklátókörűség elutasítása, a reá annyira jellemző optimizmus és realitásérzés. Ugyancsak példamutatásként szolgálhat számunkra élelődeiseiben sem bántó, megbántott perceiben sem sértődött, optimizmust sugárzó egyénisége, valamint az is, hogy politikai elkötelezettsége és ezzel összeforrt tudományos, etikai tartása akkor sem rendült meg, amikor mellőzetetést érezte. Hűsége, hite a haladás ügyében, a népben, az emberi értelemben, a tudomány és kultúra társadalomformáló erejében soha nem tört meg. Ilyen módon nemcsak sikerei, de csalódásai is erősítették, gyarapították az útba indító impulzusokat, amelyeket Szegeden töltött éveit adtak számára, és amelyeket több alkalommal tett megnyilatkozásában mindig egész életútját meghatározó fontosságuként említett. Itt Szegeden kezdte, innen indult néprajzi gyűjtőútjára, ennek során találkozott szembe a tanya, a falu valóságával és döbbsen rá arra, hogy milyen körülmények között él a parasztság, hogy az iskolázatlanság és a kisemmizettség sorsuknak legalapvetőbb jellemzője. E munkája során szerzett tapasztalatai érleltek politikussá válását, és képezték a nép és ezen belül a parasztság felemelkedéséért lankadatlanul küzdő munkálkodásának alapját. Ezért érthető, hogy kultuszminiszteri tevékenysége egyik legfontosabb eredményének tartotta az iskolák államosítását, az egységes, nyolc osztályos általános iskola, valamint az erre épülő középfokú oktatás létrehozását.

Szocialista társadalmunk kulturális politikájának megfelelően került sor itt Szegeden is a tanyán, községekben élő családok általános és középfokú korú tehetséges gyermekei részére diákkotthon létesítésére azzal a céllal, hogy megfelelő feltételek között legyen elősegíthető képességük kibontakoztatása. Gondolom nem véletlen és Ortutay Gyula egész életművének is szóló megbecsülés kifejezése, hogy ez a diákkotthon, amely jó teljesítményének elismerésként elnyerte a kollégiumi címet és a KISZ KB zászlaját is, azt választotta névadójául, akiben e nemese cél megvalósításáért vállalt küzdelem indítékai itt Szegeden születtek meg és váltak egy élet programjává.

Ha e kollégium diákjai azért tanulnak, és tudásukat azért gyarapítják, hogy saját boldogulásukkal együtt társadalmunk egészének előrehaladását is elősegítsék, akkor értették meg igazán kollégiumuk névadójának életútját, és akkor lesznek méltóak hozzá. Remélem, hogy erre való ösztinte törekvésüket siker koronázza.

